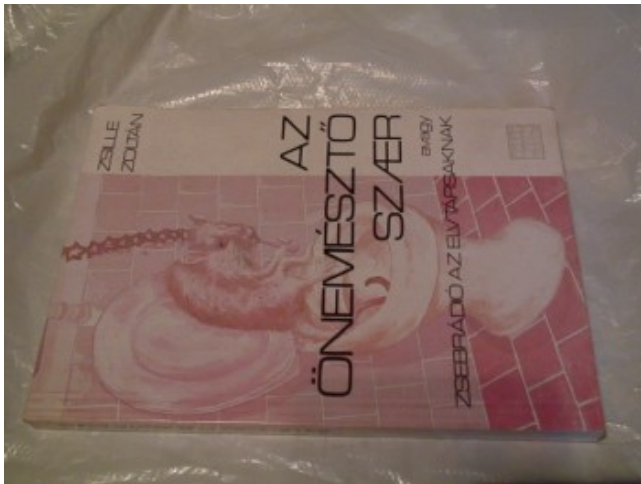

SZERet, nem SZERet

Bujtás Pál zavarba ejtő emlékei

2000. október 7. MNO

Csontos János

Tizenhét évesen családotul egy magdeburgi karanténban töltöttem néhány hetet. Fertőző májgyulladás gyanújával fogtak ott bennünket; a nyavalyát még valahol fenn, a Balti-tengernél szedtük össze. Zimankós porosz nyár volt, még megmártózni sem tudtunk a sós habokban – a zord üdülést csak betetőzte a kórházi végjáték. Magdeburgban akkortájt – 1979-et írtunk – több orosz szót lehetett hallani az utcán, mint németet. Rengeteg szovjet katona állomásozott itt, a nyugatnémet határ tözsomszédságában. A karanténban látványosan unatkoztam – az anyáskodó nővérek megszántak hát egy kiszolgált néprádióval, amelyen azonban csupán egyetlen magyar nyelvű adás jött be: a Szabad Európa. Én pedig két héten át a Szabad Európát hallgattam Münchenből a szovjet óceánban, virradattól lámpaoltásig. Ott és akkor, a Forgószínpad bulvármagazinos kavalkádját hallgatva nem gondoltam arra, hogy a beolvasott híreket is készíti – szelektálja, gyúrja, megfogalmazza – valaki. Ilyen „napszámos” volt Bujtás Pál is, aki akkor már ott ült a magyar szekció hírgyárában. 1971 és 1994 között volt a SZER alkalmazottja, tanúja az amerikai kongresszus által fenntartott információs mamutcég virágzásának, hervadásának, majd eltűnésének. Mindez azért érdekes, mert – Zsille Zoltán pamfletszerű könyvén túl – az időközben eltávozott Bujtás memoárja az egyetlen olyan forrás, amiből érzékletes képet kaphatunk a SZER utolsó bő két évtizedének mindennapjairól, belső konfliktusairól, sőt intrikáiról és pletykáiról is. A volt hírszerkesztő (aki később politikai és magazinműsorok készítésében is jeleskedett) felmondási ideje alatt, 1994 első felében vetette papírra szubjektív hangú krónikáját, ám csak a napokban – a Szabad Európa-konferenciára időzítve – jelentette meg a Kairosz kiadó, Irány a zátony címmel. A könyvből kitűnik: a SZER-nél dolgozó „disszidens magyarok” (a skála igen széles volt, a szociáldemokratától Szálasi volt

titkárnőjéig) visszatérő dilemmája, hogy ki közöttük a besúgó. „Sohasem derült ki, és már nem is fog” – nyugszik bele Bujtás. A szakmai alkalmasság (alkalmatlanság) kérdésén túl azonban gyakorlatilag ez izgatja mindvégig írás közben is. A romantikus hazacsábítási, gázolási motívumokat (Bujtást édesanyjával zsarolta a kádári hatóság; miután nem tudták hazatérésre bírni, teljes vagyonvesztés mellett végül is az anya települt ki Münchenbe) az emlékezés előrehaladtával elborítja az intrika – ezek feltárásakor azonban a szerző nem is leplezi az írói megközelítést: mendemondákat, ellenőrizhetetlen híreszteléseket is megörökít. Ezzel együtt egy sajátos euroamerikai „kastély” miliójét idézi meg, amelynek tengerentúli vezetői az ott dolgozó emigránsokat leginkább csak „nyelvi személyzetnek” tekintették. (A magyarok természetesen „társbérletben” voltak a többi „rab nép” szekciójával. A könyvből kiolvasható: a közép-ázsiai adások munkatársai nem mindenben feleltek meg az európai normáknak. Utal arra is, hogy nézeteltéréseiket olykor bizony „szekercés vitafórumokon” tisztázták...) Bujtás nem bagozza az 1950-ben indult (tehát ötvenedik születésnapját „ünneplő”) SZER ötvenhatos szerepét sem – lévén, akkor tizenhárom éves, ez nem is az ő dolga. Hivatkozik viszont a „régiekre”, akik szerint soha nem röppent ki az éterbe, hogy „tartsatok ki, mert jönnek a felmentő csapatok”. A makacs legendát egy félresikerült lapszemlének tulajdonították. Igazán kár, hogy „elvesztek” az 1956-os iratok... A hetvenes évek időszaka Bujtás számára szimpla karriertörténet: vannak jó és kevésbé jó főnökei, egyszer el is bocsátják (két évig külsősként csinálja ugyanazt, harmadannyi pénzért), majd visszaveszik; zajlik a harc az üzemi tanács meg a vezetőség között. Az elszigetelt rádiósok nyelvhasználatából, olykor elképesztő tájékozatlanságából számos komikus pillanat is adódik. Az amerikai turnusvezető még 1971-ben is csak „becsületszóra” hiszi el József Attiláról (egy Nobel-díj-átadással kapcsolatos álhír hallatán), hogy „halott a pasas”... A memoárból világosan kitűnik, hogy Bujtás kezdettől ellenszenvvel viseltetik egyebek között Kasza László iránt (azt is sugallja, hogy Kasza a Levente név elhagyásával leventeoktató apját akarta megtagadni); s felidézi a kastli magyar gimnázium elleni támadását, ami miatt aztán a Nemzetőrben azzal vádolták Kaszát, hogy Budapest érveit visszahangozza és erősíti. Ez az első olyan jel, ami Bujtás szerint előrevetíti a SZER majdani megszűnését. A szerző a hetvenes évek „szabad rádiózását” is gyakran megalkuvónak, kokettálónak, kontraszelektívnek érzi (főleg az „enyhülés” idején), a hanyatlás első fázisának mégis a nyolcvanas éveket tartja. Úgy emlékszik, a magyarországi „másként gondolkodók” (Illyés Gyula folyamatos „szerepléseit” nem számítva) A holnap hullámhosszán című Kasza-műsorban bukkantak fel mind rendszereesebben. 1981-ben bomba robban a SZER müncheni épületénél – utólag derül ki, hogy Carlosék Magyarországról „ugrottak át” elvégezni ezt a kis szívességet. A szimbolikus hadviselésben viszont a rádió munkatársát, Borbándi Gyulát éri támadás a Népszabadságban – ekkor még Kasza is megkapja a magáét a „kék fényes” Szabó Lászlótól. Ekkortájt érkezik a SZER-hez Zsille Zoltán is: vele Bujtás kezdettől szimpatizál. Zsille készíti az első Hegedűs András-interjút, ám ez az áttörés (hogy exkommunista káderek is megszólalhatnak) nem jelenti azt, hogy Lovas Istvánnak engedélyeznék a Farkas Vladimir-interjút. 1984-ben lesz a magyar osztály vezetője Ribánszky László. Bujtás szerint ez „a vég kezdete”. Köpönyegforgatónak, karrieristának írja le, aki lassan, de biztosan kiszorítja a valódi rádiós erényeket és tapasztalatot. Már a Ribánszky-érában kerül a SZER-hez Láng Júlia, „Konrád György elvált felesége”, s Bujtás szerint a Ribánszky–Láng–Kasza triónak köszönhető, hogy a leendő SZDSZ politikusai a SZER kedvenceivé lesznek. Ez azonban csak a „pártosodás” után ölt végletesen elfogult jelleget. A hármas fogat előbb leírja Pozsgayt, majd a Demokrata Fórumot, sőt 1990-ben már nyíltan kampányol az SZDSZ mellett, bár az MDF-győzelem után Bujtás szerint Kasza megpróbál

közeledni a kormányzat felé is. Addig azonban még sokat kell bajlódniuk Lovas Istvánnal is, aki 1984-ben Amerikából kerül a SZER-hez, s már itt is azt a szívós, rámenős stílust képviseli, amit a kilencvenes évek hazai sajtóvilvánossága sem tudott megemészteni. A nyolcvanas évek közepén bukkan fel Münchenben Charles Gati, az Izraelből érkező Ben David Ariel, majd Gadó György is. A politikai elfogultság szobrának mégis Lángi Júliát tartja, akiről még azt is tudni véli, hogy az 1990-es választási győzelem esetére kormányzóvivői posztot ígértek neki a szabad demokraták. Miközben Kasza és Lángi már a budapesti irodanyitásban gondolkodtak, Bujtás szerint Münchenben feltartóztathatatlanul vált a szakmai és anyagi romlás. Immár a hazai sajtó is előszeretettel cikkezett a magyar szekció belső ügyeiről, az itt történt halálesetekről.

Ribánszky László ráadásul egy szilveszteri köszöntőjében kijelentette: a SZER azon ügyködik, hogy fölöslegessé váljék és megszűnjék. (Ezt a gondolatot később Mark Palmer nagykövet „népszerűsítette”.) Maguk sem gondolják, hogy ez milyen hamar be fog következni. Bujtás még meghurcolják a főnökei, amikor két évtized után visszatérve Magyarországra azt tapasztalja: a SZER korábbi 58-60 százalékos hallgatottsága gyakorlatilag nullára csökkent. Ez akkor még tabu, sőt a pesti irodát nagy felhajtással, eszem-iszommal, szépségkirálynő-választással nyitják meg. Zsille Zoltán korábban azért kap fegyelmit, mert vizionálja egy Ribánszky–Ribánszki kézfogás lehetőségét. A sors keserű fintoraként a pesti irodanyitón a SZER magyar igazgatója valóban parolázik a Münnich Ferenc Társaság szélsőbalos vezetőjével. Bujtás Pál konklúziója: a Szabad Európa ekkorra minden olyan értékkel szembekerült, amit évtizedeken át hitelesen képviselt. Tény, hogy a SZER-ből fokozatosan kiszorul a kényelmetlen Zsille, az izgága Lovas, az elhű Krassó György. (Lovas, amíg teheti, vége-hossza nincs memorandumháborút folytat a „belső száműzetésben”. Még saját magát is képes kommunis tagyalázásért feljelenteni főnökeinél, csak hogy rámutasson a rádió belüli szabályozások álszent, hazug volta.) A kilencvenes években aztán drasztikusan csökken az amerikai kormánytámogatás, vele párhuzamosan a műsoridő és a sugárzás teljesítménye is. A SZER-t előbb összevonják az Amerika Hangjával, majd a magyar szekciót fel is számolják, miközben a lengyel és a cseh osztály még haladékokat kap. Bujtás nem minden ironia nélkül írja: a sajtó felszabadulásával a Magyar Hírlap és a Népszabadság foglalkozott a legtöbbet a SZER-rel, de a sírja fölött csak a Kacsa magazin és a Szuper Psszt! mondott gyászbeszédet. Nem volt hálásabb az SZDSZ sem: Haraszti Miklós például fellépett az ellen, hogy a SZER „érdemeire való tekintettel” hazai frekvenciát kaphasson. Felkavaró és zavarba ejtő könyv Bujtás Pál „túlvilági” memoárja. (A kötetet bőséggel illusztrálják korfestő s olykor kifejezetten kínos dokumentumok, gépiratok, lapkivágatok.) A szerző „szeret, nem szeret” játékot játszik – elismeri a teljesítményt és a kiválóságot is, de jellemzőbb, hogy „mindenkiről van egy rossz szava”. Így aztán a történészekre is elodázhatatlan feladat vár, hogy objektíven feltárják a magyar politika- és kultúrtörténet e vitathatatlanul fontos fejezetét. Az a tizenhét éves fiú ott, a magdeburgi karanténban mindenesetre nemigen sejtette, mi folyik a kulisszák mögött, a rádióstúdiók mélyén. Bujtás Pál megforgatta a Forgószínpadot. Lehet, hogy nem minden tetszik, amit a másik oldalon találunk, a valóság azonban néha kifejezetten kiábrándító és illúzióromboló tud lenni.